

Norsk (bokmål) leseguide til artikkelen *Natur och plats i nordisk lyrik*

Hva må du vite som bokmålsbruker for å kunne lese en tekst på svensk?

Denne guiden handler om hvordan du kan lære deg å lese på svensk. For de fleste nordmenn er det enklere å forstå svensk talespråk enn skriftspråk. Det skyldes at norsk og svensk uttale har mange likheter, mens det er en del forskjeller som gjelder ordforråd og stavemåte. Derfor er det lurt å lære seg noen strategier for å kunne forstå svensk skriftspråk.

Svensk er første- eller andrespråk for ca. 10 millioner mennesker i Sverige. I tillegg er svensk et offisielt språk i Finland. Bare ca. 250 000 finner har svensk som førstespråk, men svensk er obligatorisk fremmedspråk i skolen for finsktalende finner. Hvis man forstår litt svensk, kan man altså komme langt mange steder i Norden. For norske grunnskoleelever er det et læreplanmål å kunne både lytte til og lese tekster på svensk, med forståelse. Også derfor bør man som lærer kjenne til noen strategier som kan hjelpe elever å utvikle kompetanse i svensk.

Norsk og svensk er såkalte nabospråk. De har en felles opprinnelse og historie, og hører til i den nordgermanske språkfamilien. De har mange likheter på grunnleggende områder som ortografi (stavemåte), grammatikk (bøyning og sammensetning av ord) og ordforråd. Dette gjør det relativt enkelt for en med norsk som førstespråk å lære å lese svensk, men undersøkelser viser at det er litt vanskeligere enn å lese dansk. Det kommer av at bokmål bygger på det danske skriftspråket, slik at det er langt færre forskjeller mellom disse.

Noen forskjeller mellom norsk og svensk er åpenbare, som for eksempel at man på svensk bruker *ä* istedenfor *æ* (noen ganger istedenfor *e*) og *ö* istedenfor *ø*. Det fins også bokstaver eller bokstavkombinasjoner som er vanligere på svensk enn på norsk. For eksempel bruker svenskene *x* nokså ofte, som i ordet *kex* (norsk: *kjeks*). Dette må man altså venne seg til.

På ordnivå er flere av de gamle funksjonsordene (f.eks. *du*, *den* og *som*) helt like. Mange såkalte arveord er nesten like, som f.eks. *kvinna* (*kvinne*) eller *öga* (*øye*). Det som kan være vanskelig med svensk, er ordene som er helt forskjellige. Når svenskene tar kaffepause, sier de at de skal *fika*. Det ringer ingen bjelle for en nordmann, så det ordet må læres som et fremmedord. Noen ord ligner også norske, men har en helt annen betydning. Slike ord kaller vi *falske venner*. Et godt eksempel er svensk *rolig* som tilsvarer norsk *morsom*. Det har ingenting med å være rolig å gjøre. For å unngå å gjette feil betydning, må man altså utnytte den informasjonen som ligger i konteksten.

Trafikklysmetoden

En god metode for å få blick for forskjeller og likheter mellom norsk og svensk er den såkalte trafikklysmetoden. Den går ut på å fargelegge:

- ord som staves likt og betyr det samme, grønne
- ord som er gjenkjennelige, men staves litt annerledes, gule
- ukjente ord røde

Prøv å lese et avsnitt i temaartikkelen, og legg merke til forskjellene. Slik har vi gjort det med trafikklysmetoden på første avsnitt:

Människan och platsen, den natur, det landskap och den region, det land och den nation, den världsdelen som människan bebor eller bereser, och berättar om, har alltid och kommer alltid att befinna sig i ett dialogiskt förhållande med vartannat. Vi både präglas av och präglar platser.

- Vi ser at mange deler av teksten er grønne. Her har vi identiske ord på svensk og norsk, noe som letter lesningen. Mange av disse ordene er høyfrekvente, dvs. at de brukes mye. En del av dem er såkalte *funksjonsord*, dvs. at de har en grammatisk funksjon og en litt abstrakt betydning, for eksempel pronomener som *den, det, som, vi* og preposisjonene *i, med* og *av*.
- En stor del av teksten er gule ord, hvor mesteparten er enkle å gjette betydningen av. Det kan være en eller flere bokstaver som er forskjellig fra det norske motsvaret. For eksempel heter det *sig* på svensk, og *seg* på norsk. Noen lånord har beholdt stavemåten i språket ordet er lånt fra, som *nation*, der vi har tilpasset ordet norsk rettskriving: *nasjon*. Vi kan også merke oss at svenske verb slutter på -a i infinitiv, f.eks. *befinna* istedenfor *befinne*. Dessuten ser vi de spesielle svenske bokstavene ä og ö i *människan* (*mennesket*) og *förhållande* (*forhold*).
- I første avsnitt finner vi ingen ord som er helt ukjente. Først når vi leser lenger ned i andre avsnitt, finner vi ord som *storstaden* og *tätorten*. På svensk betyr *stad* det samme som norsk *by*, og *ort* betyr *sted*. Da forstår vi at *storstad* betyr *storby* og *tätort* betyr *tettsted*. Disse ordene vil en norskspråklig som er uvant med svensk, ha behov for å slå opp, få forklart, eller gjette betydningen av ut fra konteksten.

Lesestrategier

Det er vanskelig å få flyt i lesningen hvis man skal tenke for mye over de tekniske forskjellene mellom svensk og bokmål. Den beste metoden er å kaste seg ut i lesingen. På den måten øver man seg i å «se forbi» forskjeller som kan være forstyrrende i starten. Likevel er det viktig å kjenne til noen lesestrategier.

Grafemisk assosiasjon

Den primære lesestrategien når man leser nabospråk, kan vi kalle «grafemisk assosiasjon». Det betyr rett og slett at man «later som» man leser norsk. Når et grafem (bokstav) avviker fra det man er vant til, assosierer man til det mest nærliggende. For eksempel kan man gjøre om *berättar* til *beretter*. Man kan komme langt med denne metoden – men vær OBS på de «falske vennene»!

Kontekstbasert gjettestrategi

Når man støter på et «rødt» ord, vil det typisk være omgitt av «grønne» og «gule» ord. I noen tilfeller kan man bruke den informasjonen man får gjennom de andre ordene, til å gjette på hva det røde ordet betyr i sammenhengen. Det kaller man en «kontekstbasert strategi».

Morfemstrategi

Noen av de «gule» ordene er ganske forskjellige fra bokmål. Likevel er det lett å tenke seg til betydningen ved å se på delelementene, altså *morfemene*, i ordene. På svensk heter det ikke *hverandre*, men *vartannat*. Her kan vi dele ordet opp i vart-annat og se at det er bygd opp akkurat som norsk hver-andre.

Ordboken

Om man ikke greier å forstå de røde ordene, kan man ty til ordboken.

Husk: Faguttrykk kan være vanskelige å forstå fordi de er nye og komplekse begreper – og dermed har du bruk for å slå dem opp både på svensk og norsk. For eksempel er «topos» et av faguttrykkene du skal lære, gjennom fagartikkelen og opplegget på temadagen. Mange av faguttrykkene forklares i begrepskatalogen på hjemmesiden.